

ПСИХОЛОГІЧНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ПОМИЛКОВИХ ДІЙ СУБ'ЄКТА ДІЯЛЬНОСТІ

PSYCHOLOGICAL DETERMINATION OF ERROR ACTIONS OF THE SUBJECT OF ACTIVITY

Стаття присвячена розгляду психологічних чинників, що зумовлюють появу різного спектра помилкових дій суб'єкта діяльності. Проблема помилкових дій завжди була привабливою для дослідників різноманітних шкіл і напрямів. Психологічний ракурс аналізу феномену «помилка» передбачає здійснення оцінки співвідношення свідомого та несвідомого в діях суб'єкта діяльності. Концепт «помилка» пропонується розглядати як таку свідому дію або бездіяльність, що призвела до відхилення керованих параметрів за допустимі межі, або яка заборонена правилами. Наголошується, що однією з важливих характеристик під час визначення поняття «помилка» є час. Помилкова дія завжди в минулому, тобто вона є доконаним фактом. Поки триває дія, недоцільно говорити про помилку. Лише коли отримано остаточний (найімовірніше, негативний) результат, мова може йти про помилку. У статті причини помилкових дій людини вивчено на різних рівнях: біологічному, психологічному або соціальному. Обґрунтовано припущення про те, що будь-яка невідповідність можливостей людини та вимог діяльності збільшує ймовірність появи помилки. Для оцінки ступеня невідповідності враховують важливість помилки. Відзначено, що індивідуальні якості, поточний психічний стан і перебіг процесів, які забезпечують виконання діяльності, належать до основних груп чинників помилкових дій суб'єкта. Доведено, що поява помилок суттєво залежить від особливостей особистості: що складніша діяльність, то суттєвіша роль особистісних характеристик у помилкових діях. Наголошується на істотній ролі у припущенні помилок таких характерологічних особливостей особистості, як недисциплінованість, конфліктність, безвідповідальність, неакуратність тощо. Якості схожої конотації негативно впливають на міжособистісні стосунки у спільній діяльності, породжуючи помилки соціальної взаємодії. З'ясовано, що до основних причин помилкових дій суб'єкта діяльності зараховують: особливості психологічного та фізичного стану, обмеженість ресурсів під час ухвалення рішень, дефіцит інформації, ступінь складності розв'язуваних проблем.

Ключові слова: діяльність, суб'єкт, помилкові дії, індивідуальні якості, психічні стани, психічні процеси.

The article is devoted to the consideration of psychological factors that lead to the appearance of a different spectrum of erroneous actions of the subject of activity. The problem of wrong actions has always been attractive to researchers of various schools and directions. The psychological perspective of the analysis of the phenomenon of error involves evaluating the ratio of conscious and unconscious in the actions of the subject of activity. The concept of "error" is proposed to be considered as such a deliberate action or inaction that led to the deviation of the controlled parameters beyond the permissible limits, or which is prohibited by the rules. It is emphasized that one of the important characteristics when defining the concept of "errors" is time. A wrong action is always in the past, that is, it is an accomplished fact. While the action is in progress, it is not advisable to talk about the mistake. Only when the final (most likely negative) result is received can it be a mistake. In the article, the causes of wrong human actions are studied at different levels: biological, psychological or social. It is a well-founded assumption that any discrepancy between human capabilities and activity requirements increases the likelihood of an error. To assess the degree of inconsistency, the importance of the error is taken into account. It was noted that individual qualities, the current mental state and the course of processes that ensure the performance of activities belong to the main groups of factors of the subject's erroneous actions. It has been proven that the appearance of errors depends significantly on personality characteristics: the more complex the activity, the more significant the role of personal characteristics in erroneous actions. It is emphasized that such characterological features of the personality as indiscipline, conflict, irresponsibility, sloppiness, etc., play a significant role in the assumption of errors. Qualities of a similar connotation have a negative impact on interpersonal relationships in joint activities, giving rise to errors in social interaction. It was found that the main causes of erroneous actions of the subject of activity include: peculiarities of the psychological and physical state, limited resources during decision-making, lack of information, and the degree of complexity of the problems to be solved.

Key words: activity, subject, erroneous actions, individual qualities, mental states, mental processes.

УДК 159.9.316.6
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.59.38>

Волянюк Н.Ю.

д.психол.н., професор,
завідувачка кафедри психології
і педагогіки
Національний технічний університет
України
«Київський політехнічний інститут імені
Горьа Сікорського»

Ложкін Г.В.

д.психол.н., професор,
професор кафедри психології
і педагогіки
Національний технічний університет
України
«Київський політехнічний інститут імені
Горьа Сікорського»

Фомич М.В.

к.психол.н., доцент,
начальник кафедри психології
діяльності в особливих умовах
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля Національного
університету цивільного захисту України

Постановка проблеми. Характерною особливістю сучасних видів трудової діяльності є не тільки створення та застосування нових засобів, удосконалення умов і організації виробництва, але й зростання професійних вимог до суб'єкта праці – до рівня його підготовки, мотивації, відповідальності, працездатності, емоційної стійкості, професійного здоров'я.

Недостатнє врахування в системі професійної підготовки та регламентації діяльності психологічних особливостей людини зумов-

лює появу помилкових дій. За ускладнення соціальних, часових, матеріальних, організаційних умов діяльності поява різних помилок є неминучою, а їхніми наслідками є порушення режимів роботи, які супроводжуються нещасними випадками, аваріями та катастрофами. Психічний апарат, що керує діями людини, виступає як система, до складу якої входить безліч операцій, різноманітних за змістом і якістю володіння ними суб'єктом. Існує три складові частини будь-якої операції: рухова, образна та мовленнєва (через мову людина

опановує виконання операцій). Отже, причиною помилок може стати або бути брак володіння мовою, образом чи рухом.

Помилкові дії суб'єкта детерміновані різними видами складності. Апаратурна складність зумовлена конструкцією техніки. Оперативна – структурою виконання алгоритмів діяльності. Часова складність характеризується ресурсом часу. Емоційна складність пов'язана з небезпекою, відповідальністю та наслідками за можливі помилки. Організаційна складність пов'язана із забезпеченням умов режиму праці та відпочинку персоналу. Будь-яка невідповідність можливостей людини і вимог діяльності збільшує ймовірність появи помилки. Для оцінки ступеня невідповідності враховують важливість помилки, яка розглядається як функція частоти її виникнення, можливості її виправлення, тяжкості ймовірних наслідків і вартості заходів, спрямованих на усунення недоліків. Такі помилки виникають тоді, коли перед суб'єктом постає декілька завдань, які потребують термінового розв'язання. Особливо вони загострюються у критичних ситуаціях, де існує чинник небезпеки, що зумовлює захисні реакції, які погіршують показники діяльності загалом. Під впливом цих чинників виникають емоції, які можуть дезорганізувати діяльність. Джерелом «емоційних перешкод» є конфлікт між розв'язанням оперативного завдання та збереженням безпомилковості. Надмірне прагнення людини не припуститися помилки може призвести до готовності її припуститися. Іноді причиною помилкових дій є втрата інформації за несподіваної зміни умов діяльності. Помилка стає наслідком того, що об'єктивно наявна інформація не використовується, а неперевірена зберігається. Необхідність вивчення помилок і помилкових дій визначається низкою обставин. По-перше, тільки в разі з'ясування психологічних причин помилок можливе розроблення рекомендацій щодо профілактики аварійності. По-друге, пізнання причин помилкових дій є предметом вивчення причинно-наслідкових зв'язків співвідношень передумов і наслідків помилок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема помилкових дій завжди була в центрі уваги дослідників різноманітних шкіл і напрямів. До появи психоаналітичної теорії помилкові дії часто розглядалися як випадкові порушення в роботі психіки. З появою психоаналітичної ідеології помилки набувають статусу факту, що потребує раціонального пояснення, тобто пошуку причин, що детермінують його появу. Саме З. Фрейд уперше ввів у науковий обіг психологічної науки поняття «помилка» (Freudian slip). Водночас як причини не бралися до уваги ті, які зумовлені обмеженнями ресурсів уваги, фізіологічною недосконалістю

рецепторів або мовного апарату. Основна ідея, що дозволяла розкрити та пояснити причини помилкових дій, ґрунтувалася на припущенні про існування прихованих, неусвідомлюваних механізмів функціонування психічного апарату, які готують ті чи інші дії суб'єкта, включно з помилковими.

Найбільший внесок у дослідження природи та причин помилок у психології зробив піонер когнітивно-поведінкової терапії Аарон Бек. Розпочавши свої дослідження в цій сфері у 1960-х рр., виявив і довів важливість взаємозв'язку між думками, почуттями та поведінкою людини.

Представники когнітивної психології та поведінкової економіки Деніел Канеман і Амос Тверські за дослідження причин когнітивних помилок і особливостей ухвалення рішень в умовах невизначеності та ризику у 2002 р. отримали Нобелівську премію з економіки [6].

Метою статті є аналіз психологічної детермінації різного спектра помилкових дій, пов'язаних із діяльністю суб'єкта.

Виклад основного матеріалу дослідження. Помилка, згідно із тлумачними словниками, – ненавмисне випадкове відхилення від правильних дій, учинків, думок, різниця між очікуваною або виміряною та реальною величиною. Синонімічний ряд слова «помилка» в українській мові містить понад 50 аналогів. Для технічних систем помилкою вважається відхилення керованого параметра від заданого режиму функціонування. Для організаційних систем правомірність такого визначення досить дискусійна у зв'язку з нечіткістю завдань управління. Однак у таких завданнях завжди є критерії, за якими можна оцінювати результат. Будь-яке відхилення за рамки обмежень також може розглядатися як помилка.

Для визначення концепту «помилка» із психологічного погляду важливо оцінити співвідношення свідомого та несвідомого в діях людини. Контроль людини за власними діями – одна з найважливіших функцій свідомості. У міру професійного вдосконалення свідомість вивільнюється, тобто свідомий контроль з боку людини здійснюється не за всім процесом, а в найскладніших ділянках, у решті ж випадків ведеться несвідомий автоматичний контроль. Руховий автоматизм – це відмітна риса будь-якої праці. Він контролює основну частину трудового процесу у стійких, незмінних умовах, коли немає ознак небезпек або складнощів. У варіативних умовах діяльності великого значення набувають розумові процеси, а руховий автоматизм знижує свою роль [2]. У напружених ситуаціях настає деавтоматизація контролю, суттєву роль починають відігравати дії людини. З огляду на це про помилку варто говорити лише тоді, коли людина вчинила свідому дію. Ще один важливий момент

у визначенні поняття «помилка» – це часовий момент. Помилкова дія завжди в минулому, тобто вона є доконаним фактом. Поки триває дія, не можна говорити про помилку. Лише коли отримано остаточний (найімовірніше, негативний) результат, мова може йти про помилку, якої припустилися. Узагальнюючи все вищесказане, можна дати таке визначення помилки людини: помилка – це така свідома дія або бездіяльність, яка призвела до відхилення керованих параметрів за допустимі межі, або яка заборонена правилами.

Будь-яка дія людини зумовлена системою різних психічних процесів, тому виявити природу помилок виявляється значно складніше, ніж встановити їхню причину.

Під час вивчення психологічних причин помилок людини варто говорити лише про ті, які призвели або могли призвести до нещасного випадку, аварійної ситуації, тобто мали високу значущість. До основних груп чинників помилкових дій суб'єкта варто віднести: індивідуальні якості, поточний психічний стан і перебіг процесів, які забезпечують виконання діяльності.

Вивчення причин помилкових дій людини здійснюється на різних рівнях: біологічному, психологічному або соціальному.

До біологічного рівня належать як генетичні, так і фізіологічні особливості стійкого пристосування людини до навколишнього середовища, адаптивна регуляція процесів забезпечення її життя в нормальних і екстремальних умовах. Простежується зв'язок між деякими типами помилкових дій і психічними процесами, порушення перебігу яких може стати причиною помилок [4]. Помилки людини на сенсорно-перцептивному рівні можуть бути наслідком впливу таких чинників, як: індивідуальна чутливість, адаптаційні можливості та закономірності взаємодії відповідних аналізаторів; фізичні характеристики сигналів; функціональний стан суб'єкта діяльності; професійна невідповідність людини, рівень мотивації; психологічні й фізичні обмеження в діяльності; ступінь урахування психофізіологічних особливостей сприйняття інформації щодо функціонування об'єкта праці.

Однією із причин помилкових дій може бути викривлена людиною значущість інформації. На процеси її сприйняття можуть впливати суб'єктивні уявлення про сутність інформаційних повідомлень, які є основою конкретної діяльності, а також помилки сприйняття часу, особливо його тривалості.

Діяльність багатьох фахівців висуває власні вимоги до організації або стану уваги людини. Цей процес має властивість захисту людини від перевантаження інформацією. Порушення функції уваги (концентрації, стійкості, розподілу, перемикання, обсягу) призводять до

погіршення інформаційного пошуку, виявлення сигналів, їх декодування на етапах підготовки рішення. Порушення вибірковості уваги призводять до помилок сприйняття інформації та її перетворення. Помилки в розподілі та перемиканні уваги залежать від обсягу інформації та темпу її надходження. Особливо це має значення в умовах суміщеної діяльності. Порушення стійкості, перемикання й інших функцій уваги призводить не тільки до помилок, а й до зниження надійності діяльності людини в системах управління (наприклад, руху).

Накопичено розлогий доказовий матеріал про види порушень різних мнемічних процесів, які можуть бути причиною помилкових дій. Значення пам'яті для аналізу помилкових дій пов'язане із процесами запам'ятовування, зберігання та відтворення інформації. Помилкові дії можуть бути пов'язані: з великим об'ємом інформації щодо змісту та режимів діяльності. У реальності в пам'яті функціонують два процеси: реконструкція та реінтеграція. У першому випадку процеси пам'яті формуються суб'єктом таким чином, щоб задовольнити, наповнити, збагатити свої знання, переконання, очікування, що супроводжується новими фактами, новими деталями, подіями. Це може спотворювати значення інформації, призводити до помилкових суджень, тверджень, оцінок і вчинків. Реінтеграція означає відновлення в пам'яті пов'язаних фрагментів інформації для побудови цілісної картини ситуації, стану того чи іншого об'єкта. Спотворений стан цих фрагментів, порушення послідовності відновлення (упорядкованості) може бути причиною помилкових суджень. Помилкові ж дії можуть бути пов'язані зі «стиранням» у пам'яті необхідної інформації, забуванням звичних рухів, «цементуванням» непотрібних відомостей. В екстремальних ситуаціях діяльності помилки пам'яті можуть бути пов'язані з її переважанням, «нав'язаним» темпом надходження та необхідністю оперативного використання. Різні умови функціонування пам'яті накладаються на широкий діапазон індивідуальних відмінностей мнемічних процесів, що й детермінує широкий спектр помилок, пов'язаних із конкретною діяльністю людини.

У реальних ситуаціях людина не завжди діє вправно. Спроба уникнути ризику, неправильне трактування інформації або пошук додаткових даних збільшують витрати на ухвалення рішення [5]. Процес підготовки й ухвалення рішень у ситуації невизначеності, виникнення непередбачуваних ситуацій, високої відповідальності за результати діяльності може супроводжуватися помилковими рішеннями. Помилки у процесах ухвалення рішення визначаються їхньою специфікою залежно від місця у структурі діяльності. Параметри, що визначають цю специфіку, відображають: рівень

домагань; повноту інформаційного підґрунтя діяльності; ступінь розгорнутості та переваги психічних процесів, які лежать в основі вибору однієї альтернативи (вольового, інтелектуального або емоційного типу рішення); вимоги до структури індивідуально-психологічних якостей і їхньої відповідності змісту в різних блоках психологічної системи діяльності.

На процеси ухвалення рішення може впливати і потреба людини в отриманні додаткової інформації навіть тоді, коли вона не може змінити вже ухваленого рішення [3]. Такого роду схильність може проявлятися у викривленій оцінці інформації для ухвалення рішень. Цей ефект зумовлений допитливістю людини, що виникає на тлі невпорядкованості її цілей, відсутності розуміння ситуації під час вибору плану дій. Окрім цього, на помилки ухвалення рішення впливають і схильність людини приписувати свої стани іншим фахівцям, і схильність до прогнозування їхньої поведінки та реакцій, виходячи зі своїх уявлень про їхні спонукання та наміри. У таких випадках помилки в ухваленні рішення розглядаються як помилки атрибуції (приписування) [1]. Такі помилки можуть виникати й тоді, коли отримано всю необхідну й достовірну інформацію, але її аналіз, переробка й осмислення базувалися на неадекватній оцінці ситуації, або дефіциті знань і досвіду.

В основі помилкових рухових дій людини можуть бути індивідуальні особливості й обмеження за параметрами точності, швидкості та темпу сенсомоторних реакцій, координації рухів і стабільності їх виконання. Іноді інформація й ухвалені рішення можуть бути правильними, але відповідна дія помилковою. Неправильна дія може проявитися і в бездіяльності людини в той момент, коли вона необхідна (нездатність до дії або порушення послідовності) або в неправильному виборі дії (розпорошеність уваги, втома, дискоординація).

Помилки, пов'язані з рівнем розвитку сенсомоторних процесів і рухових дій, проявляються під час виконання координованих рухів щодо точності, диференціювання швидкості, співвіднесення рухів об'єкта з переміщенням того чи іншого органу управління. Для операцій дистанційного стеження за переміщенням об'єкта помилками можуть бути запізнювання або дискретність реакції, порушення реагування на швидкість руху, порушення процесу екстраполяції рухів, дискоординація в діях у разі необхідності зміни швидкості, напрямку руху або прискорення.

Виникнення помилкових дій залежить значною мірою від функціонального стану людини. Неприятливі функціональні стани супроводжуються зниженням працездатності, дисфункцією та дискоординацією професійно важливих психічних якостей і функцій, порушенням організації діяльності і, як наслідок,

появою помилкових дій. До таких станів належать: стомлення та перевтома, різного роду стреси, монотонія, десинхроз, психічна демобілізація, ейфорія.

Варто зазначити, що стресові стани найчастіше зумовлюють появу помилок. Можна виділити низку стресорів, що діють на людину в сучасних умовах: інтенсивність роботи; тиск чинника часу; ізолюваність і віддаленість робочих місць; одноманітність і монотонність роботи; брак рухової активності і все, що породжує депривацію, сенсорний голод, загальмованість (наприклад, «дорожній гіпноз» у водіїв на відмінній, але одноманітній дорозі); соціальні стресори (неможливість самовираження, обмеженість міжособистісних контактів, рольова невизначеність, егоцентрична інтерпретація подій).

Поява помилок суттєво залежить від особливостей особистості: що складніша діяльність, то суттєвіша роль особистісних характеристик у помилкових діях. Як основні причини, що детермінують помилкові дії людини, виокремлюють: особливості психологічного та фізичного стану, обмеженість ресурсів під час ухвалення рішень, дефіцит інформації про функціонування системи, ступінь складності розв'язування проблем, перевагу мотивації вигоди над моральними принципами, збільшення економічних витрат через систематичні порушення прав людини. Доцільно зазначити, що пошуки психологічних корелятивів (особистісних якостей) помилкових дій здійснюються постійно. Виявлено, що схильність до помилок вища у фахівців з низькою дисципліною, які не поважають авторитетів і демонструють незадовільну поведінку.

Цікаву залежність безпомилковості роботи від такої якості особистості, як рівень домагань, було встановлено ще у 30-х рр. минулого століття Куртом Левінім. Було доведено, що успіх у роботі зазвичай сприяє підвищенню рівня домагань і вибору важчих завдань, але в яких і більша ймовірність появи помилок. Невдачі ж найчастіше ведуть до зниження впевненості, зниження рівня домагань, сприяють вибору завдань меншого ступеня складності.

Помилки також можуть бути і наслідком нездатності розв'язувати внутрішні конфлікти, які зумовлюють зростання психічної напруженості і, як її наслідок, посилення агресивних станів суб'єкта діяльності, його інтолерантності до правил та інших обмежень.

На безпомилковість діяльності впливає і такий особистісний показник, як стратегія поведінки, що є похідною від позиції людини щодо джерел її успіху та невдач. У цій позиції в людей існує досить стійка відмінність: одні орієнтуються на зовнішні, інші – на внутрішні чинники. Стратегії формуються і в результаті професійної підготовки, і під впливом соціаль-

ного оточення. Але вони виявляються досить стійкими особистісними утвореннями. Встановлено, що люди із внутрішньою стратегією більш активні, краще справляються з вирішенням невизначених завдань. Вони більш наполегливі в досягненні мети, легше коригують плани, соціально домінантні, стійкі до тиску громадської думки та менш схильні змінювати свої рішення. Фахівцям із зовнішньою стратегією цих важливих якостей бракує, тож така індивідуальна особливість може стати передумовою появи помилок.

Цікаво також розглянути, як впливає мотиваційна сфера особистості на виникнення помилок. Беззаперечно, що суб'єкти праці є досить умотивованими до діяльності, але природно й те, що не всі однаково. Оскільки діяльність залежить не тільки від людини, яка її здійснює, а й від зовнішніх умов, то можна вважати, що й мотивація стає не залишається. Отже, мотивація має розглядатися як продукт зміни та розвитку зовнішніх і внутрішніх умов діяльності. Цей підхід, базуючись на рівні домагань, дає змогу обумовити дві провідні диспозиції особистості: прагнення досягнення успіху або уникнення невдачі. Якщо в людини переважає прагнення до успіху, то для неї небажані як надмірно прості, так і занадто складні завдання. Вона віддає перевагу завданням середньої складності. Вона не чекає помилок, не боїться небезпеки, і така стратегія поведінки сприяє її успішнішій, наприклад, управлінській діяльності. Якщо ж у людини домінує прагнення уникнення невдачі, її приваблюють або прості завдання, де успіх гарантований, або завдання дуже високої складності, де невдача не загрожує репутації. Виявлено, однак, що такі люди частіше припускаються помилки, ніж перші. Річ у тім, що захисна тенденція – не помилитися – послаблює силу основного мотиву діяльності і сама собою сприяє виникненню помилки. Інакше кажучи, обережна поведінка далеко не завжди гарантує безпомилковість і успіх в управлінні.

Емпірично встановлено, що розв'язання завдань із невпевненістю в успіху супроводжується надмірною мобілізацією психофізіологічних ресурсів організму. Така витрата виправдана, але лише в тому разі, якщо вона є адекватною ступеню значущості завдання. Коли ж людина професійно не готова, не досить кваліфікована, то загальна активізація психіки мало сприятиме успіху, але створюватиме додаткові умови для виникнення помилок.

Істотну роль у скоєнні помилок відіграють такі характерологічні особливості особистості, як недисциплінованість, конфліктність, безвідповідальність, неакуратність тощо. Ці якості негативно впливають на міжособистісні стосунки у спільній діяльності, породжуючи помилки соціальної взаємодії.

Вплив індивідуальних якостей людини на її помилки вивчав німецький учений Карл Марбе. Він дійшов висновку, що схильність людини до помилок – це наслідок її нездатності швидко змінювати свою поведінку та швидко перемикає свої настанови відповідно до ситуації, що змінюється. Він уважав, що одні люди здатні успішно працювати тільки за збереження умов діяльності, а з їхньою зміною здатність безпомилково діяти різко знижується. Водночас інші люди в разі зміни умов праці діють так само успішно, як і раніше. Перша категорія людей з утрудненим перемиканням настанов і схильна до помилок. На доказ К. Марбе наводив той факт, що більшість аварійних ситуацій виникає неочікувано, для їх успішного подолання необхідно швидко змінити характер поведінки: ті, кому це не вдається, – припускаються помилок. К. Марбе називав таких людей «травматиками», а здатність до швидкого перемикання настанов уважав уродженою якістю. На його думку, така фатальна схильність до помилок не залежить від того, чим займається людина. Але це узагальнення викликає нині суттєві заперечення. Повторюваність помилок у людей може бути зумовлена багатьма причинами: недосвідченістю, несприятливими умовами праці, поганим самопочуттям або пригніченим емоційним станом.

Однак експериментально встановлено, що здатність людини до швидкого перемикання настанов впливає на її схильність до здійснення помилок. Але цю якість жодною мірою не можна вважати фатальною. Людина за своєю природою є найвищою мірою самоорганізованою істотою, здатною долати свої природні обмеження шляхом вироблення різних компенсаторних механізмів. Але все ж таки ті люди, у яких ці природні недоліки суттєві, повинні працювати в тих галузях, де не потрібно здатності миттєво реагувати на ситуацію й ухвалювати оперативні рішення. Стійкі психологічні якості людини зумовлюють формування її індивідуального стилю діяльності. Він проявляється в закріпленні визначених навичок у типових прийомах і способах здійснення дій. Вони індивідуальні для кожної людини і складаються таким чином, що дають їй змогу досягати хороших результатів у роботі, мінімізуючи можливі помилки.

До чинників, що зумовлюють появу помилок, відносять також режим трудової діяльності. У роботах відомого українського психолога Євгена Олександровича Мілеряна, який очолював лабораторію психології праці Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, було виявлено найтипівші режими праці людини: навчально-тренувальний, мінімальний, оптимальний і екстремальний. Кожному режиму праці притаманні помилки окремої природи. Так, наприклад, в екстремальному режимі

фахівці, особливо з високою тривожністю, виявляються схильними до найнеймовірніших помилок, несумісних подекуди з їхнім високим професіоналізмом. А їхнє велике старання уникнути помилок ще більше погіршує результати діяльності аж до дезорганізації. За мінімального режиму роботи помилки мають іншу психологічну природу. Дії людини пов'язані з вирішенням простих завдань і є час, а також можливість для виправлення помилок. Мотивація фахівців до вирішення таких завдань зазвичай невелика. Це спричиняє зниження інтересу і, як наслідок, зниження рівня уваги, активації нервової системи, зниження м'язової готовності, млявості до недбалості у виконанні завдань.

У дослідженнях, спрямованих на виявлення зв'язку помилок із різними за змістом психологічними характеристиками, якостями, змінними, виявлено залежність помилкових дій від професійного досвіду. Пік помилок припадає на початок освоєння професії, потім він знижується, проте для стажу 5 ± 2 роки виявляється другий (щоправда, менший), але теж видимий сплеск. Якщо перший пік зумовлений браком знань і досвіду, то другий – має іншу психологічну природу. Накопичивши досвід, увірувавши в нього, людина знижує увагу, обережність, старанність і розплачується за це помилками.

Висновки із проведеного дослідження. Психологічний аналіз детермінації помилкових дій суб'єкта діяльності являє собою досить складну процедуру через низку обставин. Передусім причиною помилкових дій можуть бути найрізноманітніші особливості людини: професійні, психофізіологічні, антропометричні, особистісні тощо. До помилок можуть призводити індивідуальні особливості, пов'язані з низькою мотивацією, здібностями до конкретної діяльності, заниженою кваліфікацією та малим досвідом роботи. Помилки можуть бути і наслідком економічних чинників, пов'язаних із низькою оплатою праці, відсутністю соціальних просувальних, а також станом міжособистісних відносин. Експертиза помилкових дій визначається насамперед характером конкретного випадку в робочій ситуації, коли їх припустилися, і передбачає аналіз діяльності, висновок експертів із використанням засобів об'єктивного контролю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Baer D., Lubin G. 58 Cognitive Biases That Screw Up Everything We Do. *Business Insider*. URL: <http://www.businessinsider.com/cognitive-biases-2014-6?op=1> (дата звернення: 22.03.2024).
2. Baron J. *Thinking and Deciding*. Cambridge : Cambridge University Press, 2000. 570 p.
3. Cohen J.B., Goldberg M.E. The Dissonance Model in Post-Decision Product Evaluation. *Journal of Marketing Research*. 1970. Vol. 7. № 3. P. 315–321. The electronic version of the printing publication. Access from "Jstore". URL: <http://econjwatch.org/articles/some-anomalies-arising-from-bandwagons-that-impart-upward-sloping-segments-to-market-demand> (дата звернення: 20.03.2024).
4. Prediction of human errors by maladaptive changes in event-related brain Networks / N. Eichele et al. *Proc. of National Acad. Sci. of the USA*, 22 Apr. 2008. V. 105. № 16. P. 6173–6178.
5. Hardman D. *Judgment and Decision Making: Psychological Perspectives*. Malden, MA : Wiley-Blackwell, 2009. 221 p.
6. Kahneman D., Tversky A. Rational Choice and the Framing of Decisions. *The Journal of Business*. 1986. Vol. 59. №. 4. Part 2. P. S251–S278. The electronic version of the printing publication. Access from "Jstore".